

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการวิจักษ์วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน โดยใช้ชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้สรุปผล อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาชุดการสอน การวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีประสิทธิภาพ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ที่เรียนด้วยชุดการสอน การวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน
3. เพื่อศึกษาค่าดัชนีประสิทธิผลของชุดการสอน การวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีประสิทธิผล 80/80
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนด้วยชุดการสอนการวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

2. สรุปผลการวิจัย

1. ชุดการสอนการวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.92 /85.83 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการเรียนรู้โดยชุดการสอนการวิจักษ์วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ผลการศึกษาค่าดัชนีประสิทธิผลของชุดการสอน การวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยการวิเคราะห์จากคะแนนผลต่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนที่เรียนด้วยชุดการสอนการวิจักษ์วรรณคดีมีความก้าวหน้าทางการเรียนรู้สูงขึ้นร้อยละ

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม เรื่อง การวิพากษ์วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา โดยรวมมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับ “มาก” ค่าเฉลี่ยคะแนน เท่ากับ 2.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเฉลี่ย เท่ากับ 0.33 แสดงว่านักเรียนมีความพึงพอใจสอดคล้องกันระดับสูง

3. อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการทดลอง เพื่อหาประสิทธิภาพของชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม เรื่อง การวิพากษ์วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ชุดการสอนเพื่อการวิพากษ์วรรณคดี กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.92/85.83 หมายความว่า คะแนนเฉลี่ยของการทำแบบฝึกหัดและกิจกรรมระหว่างเรียนด้วยชุดการสอน คิดเป็นร้อยละ 82.92 และคะแนนจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้เรียนได้เรียนด้วยชุดการสอน คิดเป็นร้อยละ 85.83 แสดงว่าชุดการสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ 80 / 80 สรุปได้ว่า ชุดการสอนเพื่อการวิพากษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ครูผู้สอนตั้งไว้ ซึ่งชุดการสอนได้ผ่านกระบวนการและขั้นตอนการสร้างอย่างมีระบบและวิธีการที่เหมาะสม กล่าวคือ ก่อนสร้างชุดการสอนได้ผ่านขั้นตอนการศึกษา หลักสูตร คู่มือครู แนวการสอน หนังสือเรียน แบบฝึกหัด จุดประสงค์การเรียนรู้ เครื่องมือ การวัดผลและประเมินผล การวิเคราะห์หลักสูตร เนื้อหา หลักการ วิธีการ แนวคิด ทฤษฎี ที่เป็นแนวทางสำหรับการสร้างชุดการสอน ตลอดจนการวิเคราะห์ความเหมาะสมของกิจกรรม เวลา ความสนใจ การสร้างเครื่องมือ สื่อการสอนทุกชนิด ได้ผ่านการตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุง พัฒนา ซึ่งเป็นไปตามหลักการผลิตสื่อการสอนของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการผลิตสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพตามขั้นตอน ดังนี้ คือ ศึกษาเรื่องที่จะทำการสอน วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ วิเคราะห์เนื้อหาที่จะสอน วิเคราะห์ตัวผู้เรียน วิเคราะห์สื่อการสอน วางแผนการใช้สื่อการสอนอย่างสอดคล้อง กำหนดกิจกรรมการเรียน เวลาเรียน สื่อการสอน โดยเริ่มตั้งแต่การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ ลงมือผลิต นำไปใช้ตามแผนการสอน ประเมินคุณภาพของสื่อการสอน ปรับปรุงแก้ไขให้มีคุณภาพ จึงทำให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์

(กระทรวงศึกษาธิการ. 2545 : 20) สอดคล้องกับวัชรินทร์ ธงทาสี (2544 : 82) ได้วิจัยเรื่อง การผลิตและพัฒนาชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่องหลักและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าชุดการสอนมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 87.52 / 83.61 สอดคล้องกับทิพจันทร์ ธรรมวิเศษ (2545 : 85) ได้วิจัยเรื่องการผลิตและพัฒนาชุด การสอนวิชาภาษาไทย รหัสวิชา ท 102 เรื่องรามเกียรติ์ ตอน ตึกโมยราพ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ชุดการสอนมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 94.25 / 90.77 และ สอดคล้องกับพวงพะยอม พันธุ์ศรี (2545 : 136) ได้วิจัยเรื่องการผลิตและพัฒนาชุดการสอน วิชาภาษาไทย รหัสวิชา ท 102 เรื่องหลักภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าชุดการ สอนมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 92.34 / 89.27 สอดคล้องกับวรารัตน์ จิตต์ผล (2550 : 108) ได้วิจัยเรื่องการสร้างและพัฒนาชุดการสอนเรื่องหลักการใช้ภาษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่าชุดการสอนมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ มาตรฐาน 89.28 / 86.20 สอดคล้องกับอภิรักษ์ เปลี่ยนคำ (2550 : 86-87) ได้วิจัยเรื่องการผลิต และพัฒนาชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ท 31101 เรื่องคำและความสัมพันธ์ ของคำและการใช้พจนานุกรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าชุดการสอนมี ประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 92.07 / 89.83 สอดคล้องกับฉวีลดา คลออรณ (2550 : 87) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 3 โดยใช้ชุดการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ เรื่องเห็นแก่ลูก ผลการวิจัยพบว่าชุดการสอนมี ประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80.17 / 80.00

2. ผลการเปรียบเทียบความก้าวหน้าคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน การวิจัยกั วรณคดีโดยใช้ชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า คะแนนทดสอบหลังเรียนสูงกว่าคะแนนทดสอบก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุดการสอนที่มีประสิทธิภาพเมื่อนำไปใช้ในการเรียนการ สอนทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ซึ่งการที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูงขึ้นนั้นอาจเนื่องมาจากชุดการสอนซึ่งเป็นสื่อประสมและกิจกรรมต่างๆ ที่จัดไว้อย่างเป็น ระบบ เพื่อใช้สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถสนองตอบ ในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล และสามารถเรียนด้วยตัวเองโดยไม่จำกัดสถานที่ และ เวลา (โสภณ นุ่มทอง. 2545 : 142) ซึ่งชุดการสอนที่สร้างขึ้น ได้เน้นกิจกรรมการเรียนการ สอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม ทำให้นักเรียนเกิดความ กระตือรือร้น สนใจที่จะเรียนมากขึ้น สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า ชุดการสอนช่วยเราใจ เรา

ความสนใจของผู้เรียนเพราะชุดการสอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม การเรียนตามความสามารถอย่างเหมาะสม (ชัยยงค์ พรหมวงศ์. 2531 : 117) และชุดการสอน ยังนำเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กัน มีความสอดคล้องและ เหมาะสมกับเนื้อหา และเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เช่น สื่อการสอนที่เป็นของจริง รูปภาพ ละคร สถานการณ์จริง ตลอดจนกิจกรรมที่สร้างขึ้นเป็นลักษณะของบทเรียน สำเร็จรูป ในบางชุดการสอนที่ทำให้นักเรียนสามารถศึกษาคำตอบด้วยตนเองได้ตาม ความสามารถของบุคคลตามที่บุญเกื้อ คารหาเวช (2530 : 31) ได้กล่าวไว้ และยังช่วยให้ บทเรียนน่าเรียน ดึงดูดความสนใจ เร้าใจให้นักเรียนเกิดความอยากรู้อยากเรียน โดยไม่รู้สึกรำ เหน้อย จนสามารถทำให้ผู้เรียนเรียนได้อย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน เรียนรู้ได้ดี ช่วยให้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ชุดการสอนสูงขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัย ของไชยยศ เรืองสุวรรณ ที่พบว่า สื่อการเรียนการสอนประเภทรูปภาพ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาส แสดงพฤติกรรมตอบสนองได้ไม่ขุ่นงาทำให้นักเรียนสนใจที่จะเรียนรู้ให้บรรลุตามจุดประสงค์ ได้โดยง่าย (ไชยยศ เรืองสุวรรณ. 2534 : 234) สอดคล้องกับอภิรักษ์ เปลี่ยนคำ (2550 : 86-87) ได้วิจัยเรื่องการผลิตและพัฒนาชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ท 31101 เรื่อง คำและความสัมพันธ์ของคำและการใช้พจนานุกรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับพวงพะยอม พันธุ์ศรี (2545 : 109) ได้วิจัยการผลิตและพัฒนาชุดการสอนวิชา ภาษาไทย รหัสวิชา ท 102 เรื่องหลักภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการ ศึกษาค้นคว้าเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าคะแนนทดสอบหลังเรียนสูง กว่าคะแนนก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับวัชรินทร์ ธงทาสี (2544 : 82) ได้วิจัยเรื่องการผลิตและพัฒนาชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง หลักและการใช้ภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่าคะแนนทดสอบหลังเรียนสูง กว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. คำดัชนีประสิทธิผลของชุดการสอน การวิจัยวรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า คำดัชนี ประสิทธิผลของชุดการสอนมีค่า 0.76 แสดงว่านักเรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์เพิ่มมาก ขึ้นร้อยละ 50 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ร้อยละ 26 สอดคล้องกับอภิรักษ์ เปลี่ยนคำ (2550 : 86-87) ได้วิจัยเรื่องการผลิตและพัฒนาชุดการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ท 31101 เรื่องคำและความสัมพันธ์ของคำและการใช้พจนานุกรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัย

พบว่าค่าดัชนีประสิทธิผลของชุดการสอน เท่ากับ 0.84 สอดคล้องกับสำราญ จุฑาสงค์ (2550 : 83-84) ได้วิจัยเรื่องรายงานผลการใช้ชุดการสอน เรื่องคำและหลักการใช้ประโยค ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่าค่าดัชนีประสิทธิผลของชุดการสอน เท่ากับ 0.74 สอดคล้องกับฉวีลดา คลอธรรมณ์ (2550 : 87) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้ชุดการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่าค่าดัชนีประสิทธิผลของชุดการสอน เท่ากับ 0.68

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนด้วยชุดการสอนการวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 2.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 0.33 โดยรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อแผนผังการจัดชั้นเรียนและคำเฉลยแบบฝึกหัด, แบบฝึกมีความถูกต้อง ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.00 รองลงมาคือ เนื้อหาแต่ละหน่วยกิจกรรมมีความเหมาะสม ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.91 และจำนวนแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนมีความเหมาะสม ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 2.88 ตามลำดับ ส่วนในแต่ละหน่วยกิจกรรมมีความเหมาะสมน่าสนใจ นักเรียนสามารถเรียนด้วยชุดการสอนด้วยตนเองได้ในระดับเข้าใจง่ายขึ้น ค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ 2.85 นักเรียนมีความสนุกสนานและมีความสุขในการเรียน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.82 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์สูงแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยชุดการสอนการวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับวารรัตน์ จิตต์ผล (2550 : 108) ได้วิจัยเรื่องการสร้างและพัฒนาชุดการสอนเรื่องหลักการใช้ภาษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้ชุดการสอนอยู่ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43

จากการวิจัยการพัฒนาการวิจักษ์วรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผนโดยใช้ชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 8 ชุด พบว่า ผู้เรียนจำนวน 33 คน มีความพึงพอใจ มีความสุขในการทำกิจกรรม โดยเฉพาะชุดที่ 4 ถอดคำประพันธ์และลำดับเหตุการณ์จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา โดยกิจกรรมเสริมนักเรียนได้วาดภาพตัวละครและเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่องที่กลุ่มรับผิดชอบ และในวันสุนทรภู่ ประจำปี 2553 (โรงเรียนจัดกิจกรรมวันที่ 28 มิถุนายน 2553) นักเรียนทั้งโรงเรียนที่ร่วมกิจกรรมมีความสุข สนุกสนานมากเพราะมีการแสดงละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างถวายฎีกา นอกจากนี้ชุดการสอนที่นักเรียนมีความสนใจเป็นพิเศษ คือ ชุดที่ 5 การวิเคราะห์ลักษณะนิสัยตัวละครในเรื่อง นักเรียนได้ชมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแสดงภาพตัวละครที่วาด

โดยเพื่อนนักเรียนประกอบคำอธิบายประวัติและลักษณะตัวละครแต่ละตัวโดยเฉพาะตัวละครเอก ได้แก่ ขุนแผน ขุนช้าง นางวันทอง สมเด็จพระพันวษา และพลายงาม พบว่านักเรียนมีความสนใจ มีความกระตือรือร้นในการรับชม จบบันทึกลงสมุด และทำกิจกรรมตามแบบฝึกด้วยตนเองและให้ความร่วมมือภายในกลุ่มเป็นอย่างดี ส่วนชุดการสอนที่นักเรียนให้ความสนใจน้อยจากการสังเกตของครู ได้แก่ ชุดที่ 4 การอ่านทำนองเสนาะ ขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน สาเหตุอาจเนื่องมาจาก นักเรียนขับเสภาไม่ถนัดหรือบางคนขับไม่เป็น ส่วนการอ่านทำเสนาะกลอนสุภาพ โดยเฉพาะบทอาขยานตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง นักเรียนสามารถอ่านได้ไพเราะอยู่ในระดับค่อนข้างดีเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคนที่มีปัญหาด้านการออกเสียงไม่ถูกต้องตามหลักอักขรวิธี ครูและเพื่อนที่อ่านได้ไพเราะได้ให้คำแนะนำและช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ส่วนชุดการสอนชุดอื่นๆ นักเรียนให้ความสนใจในอยู่ในระดับมากทุกชุด

4. ข้อเสนอแนะ

4.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1. ชุดการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม เรื่อง การวิจักขณ์วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่สร้างขึ้นชุดนี้มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 82.92/85.83 สมควรอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนจะนำชุดการสอนไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างคุ้มค่า เพื่อให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
2. ก่อนใช้ชุดการสอน ควรได้ศึกษาคู่มือครู และตรวจสอบสภาพของสื่อการเรียนการสอนให้อยู่ในสภาพที่ใช้ได้อย่างเหมาะสม ครบถ้วนตามกำหนดทุกครั้ง และเมื่อใช้แล้วควรตรวจสอบสภาพอีกครั้งหนึ่ง และจัดเก็บไว้ให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกในการใช้ครั้งต่อไป
3. ครูผู้สอนที่นำชุดการสอนไปใช้ ควรรวบรวมข้อมูลในการใช้แต่ละครั้ง เพื่อนำมาวิเคราะห์ ปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น
4. ควรคำนึงถึงสภาพความพร้อมของผู้ใช้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำไปใช้เป็นสื่อประกอบชุดการสอน
5. ในการทดลองควรเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะได้รับผลประโยชน์จากการทดลองโดยตรงเพราะช่วยให้ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างเต็มที่ และการทดลองควรเลือกช่วง

ระยะเวลาที่กลุ่มตัวอย่างมีความพร้อม เพราะจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีกว่าช่วงระยะเวลาที่กลุ่มตัวอย่างไม่พร้อม เช่น ในระยะใกล้ช่วงการสอบที่สำคัญๆ

6. ควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างชุดการสอน ตามแนวความคิดของนักเรียนเอง โดยครูเป็นผู้ให้คำปรึกษา ชี้แนะ และร่วมปรับปรุงพัฒนาให้ถูกต้องตามเนื้อหาวิชาและหลักการสร้างชุดการสอนอย่างใกล้ชิด ถูกต้องตามขั้นตอน

4.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. วิจัยวิธีสร้างชุดการสอนไว้ใช้ในการสอนรายวิชาอื่น เพราะจากการทดลองแสดงให้เห็นว่าการสอนด้วยชุดการสอนเป็นวิธีสอนแบบหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. วิจัยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนด้วยวิธีมีกลุ่มทดลองและกลุ่มปกติจากการใช้ชุดการสอน

3. วิจัยเกี่ยวกับเจตคติและความสนใจ ตลอดจนพฤติกรรมการตอบสนองของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน โดยใช้ชุดการสอนร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษา